

AZ ARISZTOKRÁCIA¹

ESZEMLE hasábjain a közelmúltban két figyelemreméltó cikk foglalkozott ezzel a mindig időszerű és talán állandóan megoldhatatlan kérdéssel.

Az egyik Csehi Pogány Bélának az arisztokratizmus és az oblomovizinus Összefüggéséről szóló szellemes fejtegetése.² Ő az „arisztokratizmust“ főleg és elsősorban esztétikai nézőpontból szemléli; szerinte az arisztokratizmus nemzedékeken keresztül elért kikristályosodás, tehát az érzék, a szívnek, az ízlésnek, az élet leélésének felsőbb megjelenési formája, ő is elismeri azt, hogy az arisztokratizmusban beteljesedik a természetnek folytonos tökéletesedését célzó munkája és miután az eszme, a végcél létrejött, az örök gondviselés elállítja a működtető erőt és beáll az enyészet. Új elemek törnek fel, forradalmárok, akik hivatva vannak győzelmükkel a petyhüdt arisztokrácia vértét felfrissíteni. Ezek az úttörők helyet követelnek, s ha elég erősek, a következő csoport fellépéséig az élet útján maradnak, ha gyengék, elpusztulnak. Az ő jövőjük megsejtése teszi mélabússá és borongóvá az arisztokratákat, akik az általuk képviselt szépnek pusztulását látják ízléstelen elemek előtörésében.

Csekonics Erzsébet grófnő, akinek Magyarországról út angolnyelvű munkája számos barátot szerzett szerencsétlen nemzetünknek, nem ilyen egyszerű helycsere-folyamatra vezet vissza az arisztokrácia válságát.³ Ő is felveti azt a kérdést, hogy ki az igazi arisztokrata. Eredeti meglátással a paraszt, a csöcselék és a középosztály véleményét foglalja össze, ha nem is teljesen az életnek megfelelően, amikor azt mondja, hogy a paraszt és

¹ Kiváló szociológus munkatársunk itt a napjainkban folyó hírlapi polémiától függetlenül válaszol ugyané tárgyról szóló két korábbi cikkünkre. Cikke hozzánk a hírlapi polémia előtt érkezett. Ehhez képest a hasábjainkon folyó vita most is távol tartja magát a hírlapi vita aktualitásaitól, hogy ne mondjam, személyeskedésétől, s megmarad azon elvi magaslaton, melyen azt előbbi cikkíróink megindították. A kérdés teljes megvilágítása természetesen még messze van, a hozzá vezető útra azonban rámutat jelen cikkünk, mikor fölveti a kérdést, vajjon az arisztokrácia fennmarad-e mint osztály. Úgy látszik, az európai és amerikai társadalom mai állapota és jövő iránya nem kedvez ennek, s nincs kizárva, hogy talán már a mai magyar arisztokrácia sem igazi osztály, amint bizonyára nem is rend (státus, ordó) többé, bár ezen rendi múltjára emlékeztetőül ma is speciális szerepe van a törvényhozásban. Az arisztokrácia problémája mindinkább átalakul a nagybirtok problémájává, viszont a nagybirtokos osztály már többé nem tisztán arisztokratákból áll. A probléma illetően feltevése egyrészt egyedül hozhatja meg a társadalomtudományiig helytálló, objektív megoldást, másrészt az arisztokráciára is méltányosabb, mert például annak nagybirtokkal nem rendelkező tagjait megmenti azon rájuk nézve méltánytalan kérdezősködéstől, hogy hol van közöttük egy új Széchenyi. *A szerk.*

² Magyar Szemle: IV. kötet, 4. (16.) szám, 385. és köv. old.

³ Magyar Szemle: V. kötet, 2. (18.) szám, 161. és köv. old.

arisztokrata között alaptermészetük egyezése következtében könnyű a megértés; a különböző életviszonyokat feltüntető és különböző rétegekben elhelyezkedett csöcselék ellenben gyűlöli az arisztokratát, a középosztály pedig bizalmatlan vele szemben. Meghatározása szerint az arisztokrata „a hagyományokban, vezéri szerepben, felelősségérzetben nevelt generációkon át többé-kevésbé jólétben élő, évszázadok óta művelt és széles látókörű családok sarja“. Ő is hangsúlyozza az arisztokráciában meglévő, a szép megbecsülésére vonatkozó hagyományokat és művészi érzéket. Csekonics grófnő szerint az arisztokrácia hivatása az, hogy az emberekben meglévő nemesebb ösztönöket, eszményiséget és széles látókörű, megértésen alapuló nagylelkűséget, bátorságot, hűséget, szilárd gondolkozásmódot képviselje. Nem tagadja, hogy az arisztokrácia ma nem felel meg teljesen hivatásának; ismételtlen utal a degeneráltságra, de történelmi magyarázatát adja a könnyelműségnek, amely szerinte részben a felsőbb körökben honos zárkózottságra vezethető vissza, s az érzelmek és bajok eltitkolásán is alapul.

Nagyon fél attól, hogy a fejlemények az arisztokráciát háttérbe szorítják, pedig szerinte történelmi időkben a műveltséget a főpapság és főnemesség ápolta és terjesztette, a magyar kultúrát és alkotmányt az erdélyi főurak és politikusok, főnemeseik védték meg, mozdították elő a gazdasági szervezkedést, ők telepítették be az Alföldet, ők iskoláztatták a népet, ők adakoztak jótékonyaságra, kultúrára, keresztény sajtóra.

Az arisztokráciának szerinte le kell mondania sok külsőségről és fenn kell maradnia észbeli és karakterbeli tulajdonságainak. A diplomáciai pályára elsősorban alkalmasak, az emberbaráti, testvéri érzék nagyobb mértékben fejlődött ki náluk, mint a demokráciában, tehát legfeljebb arról lehet szó Csekonics grófnő szerint is, hogy egyesek „felküzdjék“ magukat az arisztokrácia soraiba, ezeknek azután 0 is bámullattal adózik.

Mikor e két cikkel szemben eltérő álláspontot foglalok el és a cikkek elemzése közben törekszem a magyar felső osztályok szerepének megvilágítására, én is abból az elvből indulok ki, hogy abszolút egyenlőség az életben sehol sincs. Felsőbbek és alsóbbak, rendelkezők és alkalmazkodók tehát kétségkívül sokáig, valószínűleg mindig lesznek. Ezt csak úgy lehetne kizárni, ha minden ember kivétel nélkül jó, művelt, önzetlen és belátó lenne, amely cél felé törekedni kell, de elérni ezt az állapotot aligha lehet és a reálpolitikusnak ezt a lehetőséget számításai köréből ki kell zárni.

A felső osztályokat azonosítják egyesek az arisztokráciával, jóllehet a kettő egymástól különböző jelenség. A politikai tudomány magyar mestere szerint¹ az arisztokráciában a hatalom a felsőbb osztálynak vagy rendnek, tehát a társadalom szerves tagozatának birtokában van. Lényege, hogy azért tekintessék valaki a felső osztályhoz — vagyoni alap- vagy rendhez — élethivatásilag tartozónak, mert az általános jónak megvalósítására különös tehetsége van. Concha hangsúlyozza azonban azt, hogy a származás és vagyon erre vonatkozólag csak vélelmet adhatnak, a kiválóság felismerésére csak eszközök, amelyek idővel felmondják a szolgálatot. A természetes kiválóság, a döntő tényező, mesterséges kiváltsággá válik át, a helyes alapelv elfajul és társadalmának nem elővivője, hanem visszafejlesztője lesz.

Nagyon vitatható ilyen körülmények között, hogy az arisztokrácia

¹ Concha: Politika 1. kiadás I 162—163. és 356. és köv.

a kiválasztódás helyes elve-e a társadalom fejlődését illetően. Nem ringatjuk magunkat illúziókban és tudjuk, hogy feltétlen orvosszert jelentő szervezési elv nincs. Különösen tudjuk azt, hogy a 19. században, megelőző korszakok visszahatásaként, egyedül üdvöztetőnek tartott demokrácia sok hibát és hiányt rejt magában. Ennek ellenére annak a gyanúnknak kell kifejezést adnunk, hogy az az elv, amely elnevezése szerint a legjobbak uralmát akarja biztosítani, ellenben még védői szerint is ezt a célt pár nemzedék élettartama alatt már meg hiúsítja, igen kevéssé lehet alkalmas arra, hogy akár a világpolitikai krízisben lévő világrész, akár hányatott hajóhoz hasonló helyzetben lévő hazánk jövő sorsát lényegesen befolyásolja.

Concha Győző csak szebben és tudományosabban fejt ki azt a gondolatot, amit Csekonics Erzsébet és Csebi Pogány Béla is kifejezésre juttatnak: az arisztokráciának bizonyos időközön belől szükségképpen beálló züllését, hanyatlását. Ha azonban ez így áll, ha a degenerálásnak be kell következnie és a kasztta, önző érdekszövetséggé vált arisztokrácia bizonyos idő múlva feltétlenül szembehelyezkedik az általános emberi és nemzeti közérdekkel, akkor joggal vethetjük fel azt a kérdést, hogy a kiválasztódásnak más módja nem biztosíthatja-e az eredményt, a vezetésre hivatottak uralomra juttatását, az örökletes arisztokráciával járó veszélyek és hátrányok nélkül. Erre a kérdésre nem felelt az a kicsit cinikus megjegyzés, hogy más társadalmi osztályokban is van hiba és egyik sem teljesíti ideálisan kötelességét.

Keyserling¹ Magyarországot csak eszközül használja fel arra, hogy saját arisztokratikus eszméit viszonyainktól teljesen függetlenül kifejtse; tőle függetlenül a fajvédő konzervatív politika egyik kifejtője a faji ideál megtestesülését, a faj tökélyét teszi az arisztokrácia természetes alapjává.²

Valóban a faj tökélye-e azonban az arisztokrácia általában és különösen nálunk?

Az angol lapokban állandó panasz tárgya, hogy a kapitalisztikus rendszer túlhajtása, a nagy vagyonnak nem tisztán angol kezekben felhalmozódása és ennek következtében idegen eredetű elemeknek a Viktoria-éra alatt az angol arisztokráciába történt tömeges felvétele kiforgatta azt eredeti mivoltából. Ha az ember az angol képeslapoknak a főúri összejövetelekről, lóversenyekről közölt képeit nézi, önkéntelenül meglepődik azon, hogy mily kevés jellegzetes angol arc szerepel az estélyi ruhás vagy vadászkontösben levő társaságokban.

Lényegűg ez a helyzet nálunk is.

A nevet nem tekinthetjük egyetlen, sőt nem is jellegzetes ismérvnek a nemzethez tartozás, a faji jelleg nézőpontjából. Mindenesetre különös azonban, hogy még Csonka-Magyarországon is a felsőházi tagok választására jogosult hercegi, grófi és bárói családok között annyi idegen nevűt találunk.

Feltűnő továbbá az is, hogy a magyar arisztokrácia túlnyomó többsége egészen friss eredetű: a Habsburgokat megelőző időre

¹ Das Spektrum Europas. 239. oldal. V. ö. Magyar Szemle: III. kötet, 3. (ti.) szám, 234. 1.

² Keltz S. Konzervatív világrend. II. 27. old.

csak az Erdődy és néhány erdélyi gróf vezethető vissza, némelyek a 16. és 17. században, a túlnyomó többség Mária Teréziától és utódaitól kapta címét, úgyhogy Keltz Sándor némi joggal említheti meg náluk az igazi hagyományok hiányát.¹

Nem hagyható továbbá figyelmen kívül az sem, hogy a Habsburg-házbeli nagy magyar arisztokrata családok, melyek a nemzeti érzés letéteményesei voltak, gyorsan kihaltak, a Rákócziak száz évig, a Thökölyek annyi ideig sem voltak fent, a Zrínyiek nemzeti szerepe is alig lépi át a száz esztendő; helyükbe a Habsburgok a dolog természete szerint megbízható elemeket ültettek, olyanokat, akik az uralkodóháznak nehézségeket nem okoztak. Innen ered a temérdek indigéna, de innen származik az a jelenség is, hogy a 18. század óta annyi, az udvarnak szolgálatot tett főtisztviselő kap főnemesi címeket.

Óvatosan kerüljük azt, hogy egyoldalúak legyünk és az értékes egyedeket magában rejtő főnemesi osztállyal szemben ne a legszigorúbb tárgyilagosság alapjára helyezkedjünk. Nem mulaszthatjuk el azonban annak kiemelését, hogy a Széchenyi Istvánok, Batthyány Lajosok, Wesselényi Miklósook félisten alakja mellett, jobban mondva velük szemben ott látjuk a Pálffy Fidéleket, a Forgách Antalokat, a Zichy Hermannokat, mint a nemzetellenes törekvéseknek kész eszközeit.

Kérdés most, melyik fajta tekinthető közülök a faj legöntudatosabb képviselőinek? Nemzeti szempontból világos a dolog, de faji szempontból nehéz volna ma válaszolni. Vájjon az arisztokrata, ha már a nemzeti jelleget nem mindig képviseli szerencsésen és oly gyakran nem kifejezője a nemzeti öntudatnak, nem tekinthető-e embertanilag szép, kitenyészett, vezetésre teremtett típusnak?

Kétségtelen, hogy a született arisztokratánál bizonyos külső jelleg felismerhető: a köznyelv is arisztokratikus magas termetről, keskeny kézről, jó formájú lábról beszél. Ezek azonban bizonyos életmód következtében kialakult tulajdonságok; a magyar parasztság körében részben szintén feltalálhatók. A főnemesi családok sarjai nálunk a magyar faji jelleggel ellentétes típust képviselnek: sok közöttük a szőke, sápadt arcszínű, világos szemű egyén, ami jele a Habsburg-korszakban belékerült és mesterségesen elősegített német és szláv vérkeveredéseknek; a tetszetős külsőt és az erős, fáradtságbíró testet illetőleg pedig nem különbek a középosztálynál.

Az arisztokrata — ha tudatában van felelősségének és helyzete veszélyének — törekszik arra, hogy testét erősítse, bátorsága és üdésége révén is urává váljék embertársainak. Innen ered az arisztokratának sportszelleme, ezért volt azelőtt jóformán kivétel nélküli szabály néhány évnek a hadseregben töltése. Most ez a szellem mintha teljesen kiveszett volna; az utolsó olimpiász magyar kiküldötteinek sorában csak a lovasok között találunk főnemeseket, akik nem is sok sikert arattak; a hadseregből jóformán teljesen kimaradtak; a sportok közül a testet és jellemet egyaránt fejlesztő úszás, evezés, vívás terén teljesen idegenek; egyedül az ügyességszámba menő motorsport és a semmi-

¹ Id. m. II. 54. old.

féle megerőltetést sem igénylő galamblövészet terén vannak eredményeik.

Nem látjuk azonban annak jelét sem, hogy a nemzedékek hosszú során át felhalmozódott erkölcsi és értelmi tőkét nagyobb lendülettel használnák fel. Ezelőtt néhány évtizeddel nemcsak mágnás felfedezőink, utazóink voltak, akik közül Széchenyi Béla, Teleki Samu, Zichy Jenő grófok a földrajzi tudomány terén jelentős nevet vívtak ki maguknak, hanem mágnás regényíróink is: Jósika, Eötvös, Kemény, sőt még az öreg Podmaniczky Frigyes is első babérjait az irodalom terén aratta. Ezzel szemben ma — eltekintve egy-két erdélyi mágnástól — az irodalom és művészet berkeibe a főnemesség tagjai közül senki sem hatol be.

Némileg hiányos az arisztokraták érdeklődése a közügyek iránt. A nagybirtokosok érdekeit elsősorban védő mezőgazdasági egyesülés: az OMGE, állandóan arról panaszkodik, hogy a tagdíjak hátralékosan folynak be és a nagybirtokosok egyrésze távol marad. A mezőgazdasági kamarákban látunk főúri neveket és dicséretreméltó működést ezek viselői részéről, ez azonban főúraink számához viszonyítva elenyésző kisebbség. A jótékonsági, közművelődési egyesületekben többnyire csak nevük szerepel, mint a hogy Magyarországon is az a beteges vélelem uralkodik, hogy egyesület vagy akció csak akkor vezethet sikerre, ha elnökké vagy díszelnökké történelmi név viselőjét választják.

Az ifjabb főúri nemzedékben feltűnő sok a lelkiismeretes, sőt óvatos gazda s ehhez képest a mágnások könnyelműségéről szóló tételt revideálni kell. Feltűnő sok olyan főúri családot ismerünk, amely a gazdasági válság hátrányait takarékossgal ellensúlyozza; a várbeli vagy Múzeum-nyegyedbeli háztartást feloszlatták és a vidéki kastélyban folytatnak lehetőleg kis költséggel járó életet, óvakodván attól is, hogy túlzott beruházásokkal terheljék meg azt a birtokot, amely kevésbé intenzív kezelés mellett is gondtalan életet biztosít számukra. Az óvatosság és takarékoság azonban kifejezetten polgári, sőt kispolgári erények, amelyeket nem a felsőbbeknek és különösen nem a főúri rendnek vagy nagybirtokos osztálynak kell képviselnie, amelyre a nemzeti élet munkamegosztásában egészen más feladatok várnak.

Bizonyos bírálattal kell fogadnunk azt a tételt is, hogy a született főnemes őseitől jó szívet, áldozatkészséget, a művelődés jelenségei iránt érzéket örökölt. Nem igen látjuk hazánkban azt, hogy a magyar mágnások az amerikai milliomosok példáját követve, saját megterhelésükkel tartanának fenn jótékonsági vagy művelődési intézményeket. Az a néhány és érzékenységek kímélésére fel nem sorolt példa, amikor egyik vagy másik mágnás ilyen irányban tevékenykedett, többnyire azt mutatta, hogy a kezdeményezés munkáján és mérsékelt anyagi áldozatokon felül főleg államsegélyre alapította intézményét, amely esetleg különös rendeltetése vagy fényűző berendezése miatt nem is fért el az állam művelődési vagy jótékonsági programjában, inkább zavart keltett. Hiába keressük az elmúlt egy-két évtizedben a kórház- és iskolaépítő, könyvtáralapító mecénások között mágnásaink nevét: egyetlen kivétel az Apponyi-örökség ügye, mert a Vignyázó-család

csak legutóbb nyert grófságot és színvonala a köznemesség átlagos szintjét nem haladta meg.

Örök hálánk illeti a Nemzeti Múzeum alapítóját, a Legnagyobb Magyar és mágnás barátait, akik vele együtt vetették meg alapját a Magyar Tudományos Akadémiának, valamint több közgazdasági intézményünknek. Nem mulaszthatjuk azonban el annak kiemelését sem, hogy ők még saját korukban is meglehetősen elszigetelt jelenségként hatottak; utalunk Széchenyi naplójának több helyére, — utódaik ezen a téren nem igen voltak mecénások, Széchenyin és társain kívül később inkább a főpapságnak részben grófi, részben polgári eredetű soraiból kerültek ki. A magyar kultúra és alkotmány megmentése terén a köznemességnek, katolikus szerzeteseknek és szegény protestáns prédikátoroknak, a jogtalan tömegeknek vannak hervadhatatlan érdemei; mindezek ebben az időben bámulatra méltó csodálatos kitartással és ragaszkodással maradtak meg a nemzeti nyelv és nemzeti hagyományok keretein belül. Ezt az 1843—44-i országgyűlésen nem kisebb ember, és nem rosszabb mágnás, mint Zay Károly gróf, evangélikus egyetemes egyházi és iskolai felügyelő állapította meg éppen a Legnagyobb Magyarral szemben, aki az összeszólalkozás hatása alatt el is ájult.¹

Nemcsak közcélokra nem áldoz a magyar főúri rend többsége, — aminek élénk jele a Milotay István által felhozott az az eset is,² hogy az erdélyi menekülteknek 1916-ban a dúsgazdag és a háborús konjunktúrát élvező tagokból álló Nemzeti Kaszinó mindössze 3.000 K-t szavazott meg — hanem magánéletében, szükségletkielégítés formájában sem mozdítja elő oly mértékben az irodalmat és művészetet, mint ahogyan tehetné.

Szinte teljesen ismeretlenek nálunk oly főúri képtárak, mint amelyek nemcsak a londoni palotákat és a flamand, meg németalföldi patriciusok házait, hanem a szomszéd Bécs főúri otthonait is ékesítik. Alig egy-két, nemzeti szempontból is szerepet játszó magánképtárról van tudomásunk; a képvásárlás túlnyomóan a nagyipar és nagykereskedelem, valamint a szellemi szabadfoglalkozásúaknak legmagasabb színvonalon lévő rétege részéről megy végbe, amit eléggé igazol az, hogy mikor nemrégiben a magyar táj- és zsánerképzéskészítést rendezték, a katalógus tanúsága szerint csaknem kizárólag új magyar hangzású nevek szerepeltek tulajdonosokként. Legnagyobb könyv- és képfogyasztóink azonban az adózó nép filléreiből fenntartott nyilvános könyv- és képtárak.

Szemlénk alapján megállapítható tehát, hogy — legalább is nálunk — a főnemesek testi kiválóságára és szellemi, különösen tudományos és művészi képességeire alapított elmélet csak bizonyos korrektívumok mellett fogadható el. Ez annál figyelemreméltóbb, mert közönségünkben ma is nagymérvű, sokszor a nevetségesség határáig terjedő mágnásimádat van. Nemcsak megyéjében feltétlen úr a főnemes, akit családi neve nélkül, tisztán címén emlegetnek (a mi grófunk), hanem országos viszonylatban is. Angliát és bizonyos fokig Spanyolországot kivéve, nincs európai állam, amely a törvényhozáshoz külön

¹ Széchenyi Naplója, 1844 október 3
Tíz esztendő c. könyvében.

jogcímnek tekintené a főnemesi családhoz tartozást. Az önkormányzati életben a virilizmus intézménye és a virilistának más által való képviseltetéséhez való joga a főnemesek érdekeit is erősen szolgálja. Amit a főnemes akar, az többnyire teljesedik. Otthon a megyéjében, ahol nemcsak ő, hanem tőle függő egyének is törvényhatósági tagok, ahol gazdasági súlya van, ez könnyen érthető. Nehezebb azonban megérteni azt, hogy Budapesten, a központi kormányhatóságoknál, hivatalokban a hét- vagy kilencágú koronás névjegy beküldése után kitárul minden ajtó, felfordul a fogadási raid és csodás gyorsaságot mutat a bürokrácia különben annyira akadozó szekere. Élénk emlékezetben van még az az eset, amikor egy fiatal csaló visszaélt egyik legelterjedtebb és legtiszteltebb főúri családunk nevével és csupán a névhasználat alapján, minden igazolás nélkül gépkocsit, asszonyt kapott, sőt az állami hivatalok sorozatát vette igénybe ahhoz, hogy dohányárudát szerezzen egyik pártfogolnának.

Ilyen körülmények között igazán alig lehet joggal panaszkodni a főnemesség háttérbe szorítása miatt. Ha nem használják fel azt az alkalmat, amelyet külföldön ismeretlen nagyságú földbirtokaik és úgy jogilag, mint társadalmilag előnyözött helyzetük jelent, úgy ez tisztán kényelemszeretetükre, részben felelősségerzethiányukra vezethető vissza.

Más lapra tartozik az, hogy közérdekű lenne-e a közéletben való erősebb szereplésük.

Csekonics Erzsébet grófnő is elismeri, hogy a közélet vezetésére a mai főuraknak csupán egy része alkalmas. Ez gondolkozóba ejt abban a tekintetben, hogy a kötelességek teljesítéséről való lemondás nem következése-e a társadalom önkénytelen, ösztönös biológiai védekező mozdulatának.

Ha általában sem állapíthatjuk meg a főnemesek háttérbe szorítását, sőt azt látjuk, hogy minden téren erősen érvényesülnek, akkor még fokozottabban áll ez a politika mezejére vonatkozólag.

A politikába bekapcsolódást megkönnyíti a főnemesi családok eddigi örökös főrendisége, mostani kúriális választójoga is. A felsőház azonban világszerte kisebb jelentőségű, másodrangú szerve a parlamentárizmusnak és így érthető, ha az agilisabb, erélyesebb főurak az alsőházba tették át működésük színterét. Az 1918 előtti képviselőházban állandóan körülbelül 30 volt a mágnásképviselek száma és jelentős a százalékuk a csonka ország parlamentjében is.

A főnemes országgyűlési képviselők között mindig találunk kiváló képzettségű, lelkiismeretes, igazán előkelően gondolkozó, nagy horizonttal bíró férfiakat. A nyugodt előkészülés lehetősége, a kicsinyes életviszonyok fölé emelkedés bizonyos fokig valóban éppúgy megkönnyíti a sikereket a politikai pályán, mint a diplomáciáin. A főnemesi rendnek sokhelyütt elismert degenerálódási hajlama azonban lehetővé teszi azt, hogy ne csak a tehetséges főúr érvényesüljön a nemzet sorsára leginkább befolyással bíró ebben a két hivatásban, hanem a sekélyes és felületes elemek is. E mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy ha az előkészületi évek zavartalansága, idegen nyelvek és kultúrák megismerésének lehetősége meg is könnyíti a

diplomatának és politikusnak fejlődését, viszont az életviszonyokból való kikapcsolódás, a közvetlen küzdés hiánya igen könnyen egyoldalúvá, elméletivé, teoretikussá formálja az egyént. Ezért látunk világszerte annyi képzett, de az életviszonyokba behatolni nem tudó, a tényleges helyzetet meg nem értő mágnásdiplomatát és ezért volt világszerte annyi elvakult pártember (Brougham, Benónek), személyeskedő szónok a főnemes politikusok között. Ez alól természetesen Magyarország sem lehet kivétel. A nagytekintélyű mágnáspolitikusok döntő szerepe volt nem utolsó sorban oka annak, hogy a magyar politikai élet ferde irányban fejlődött és elsődrendű fontossággal bíró kérdések helyett nem egyszer másodrangú problémák feszegetésével mulasztottuk el soha vissza nem térő alkalmak kihasználását. Erre vezethető vissza az a személyeskedés, amellyel üldözőbe vettek egyes egyéneket, míg más, a főnemesi társasághoz tartozó politikusoknak súlyos beszámítás alá eső cselekményeket is (pl. a Szápáry-féle vesztegetés) nagyobb nehézség nélkül megbocsátottak.

A mágnáspolitikus már azon tény alapján, hogy tanult, dolgozik és képességeit a köz szolgálatába bocsátja, többet ér el, mint a hasonló képességű és munkabírási egyén és ha „alulról“ kezdi pályáját, akkor ez nem segédfogalmazóságot jelentett, hanem államtitkárságot, ámbar ennek tárgyi alapjai nem mindig voltak meg. Eltekintve néhány osztály- és rendi kötelékekből kimagasló, nemzetünk legértékesebb rétegéhez tartozó nagy mágnáspolitikusunktól, a politikával foglalkozó főuraknak zöme az állami ügyekkel foglalkozást olyanforma izgató sportnak tartja, mint a vadászatot. Ez pedig dilettantizmus forrása és a személyeskedésnek szülőanyja.

A magyar főnemesek visszaszorításáról, háttérbe vonulásáról nem beszélhetünk, tehát, ha a felsőház és képviselőház tagjainak névsorát, a Pénzügyi Kompaszt vagy akár a kormány összeállítását vizsgáljuk. Még kevésbé tehetjük ezt, ha az országos és vidéki városi életet, az emberek közötti érintkezés módját akár csak futó pillantásra méltatjuk.

Abban azonban, hogy a főnemesek ennyire érvényesülnek és így érdekeik többé-kevésbé könnyen kielégülnek, főleg és elsősorban a többi társadalmi osztály hibás, ha ugyan hátránynak minősíthetjük ezt a jelenséget a nemzet számára.

Köznemes, birtokos sértésnek veszi, ha mágnás szomszédja non hívja meg vadászatra és boldog, ha vele ott, mint egyenrangúvá érintkeznek; a vezető tisztviselő kitüntetésnek veszi a tegező megszólítást és ennek ellenében hivatalos szívességre könnyen kapható; a falu népe — amelyben annyi rejtett és olykor-olykor felszínre kerülő úrgyűlölet buzog — éljenez és meghajlik, ha szemtől-szembe találkozik a főúrral (annyira, hogy Csekonics grófnő valóban felteszi, hogy a paraszt szereti az arisztokratát). Ebben persze közrejátszik egy általános érintkezési forma hiánya, aminő például nyugaton minden társadalmi osztályt napi érintkezésben összeköt: nálunk jóformán teljesen hiányzik annak a lehetősége, hogy a különböző társadalmi osztályhoz tartozó emberek egymást megbecsülve, egymással saját osztálytudatuk és szokásaik megcsúfolása, megtagadása nélkül érintkezzenek.

E nélkül pedig aligha lehetséges a különböző társadalmi rétegeknek az összműködést lehetővé tevő érintkezése. E nélkül az sem valósulhat meg, ami ezidőszerint inkább jámbor óhaj, mint tény: a főnemesnek és a parasztnak, mint a természet ölen felnőtt egyéneknek kölcsönös megértése, amit különben a közöttük levő irtózatosságot érdekellentét a legtrikább esetben tesz lehetővé.

Nem adhatunk biztos feleletet arra, hogy az ily sok társadalmi és jogi előnyt élvező főnemesség befolyását, hatalmi körét fenyegető veszély és a közeljövőben bekövetkező a viszonyokhoz alkalmazkodni nem tudó tagoknak kiselejtezése. Hajlandók vagyunk inkább azt hinni, hogy — ha a jelek nem csalnak — ez a kiselejtezés nagyon sokáig nem fog bekövetkezni és ha hirtelen vagy lassú átmenettel átértékelési folyamat áll be, úgy ez majd az egész társadalmi réteget érinti. Nem olyan egyszerű ugyanis a helyzet, mint ahogy az arisztokratikus elv elméleti védői látják. Szerintük az élet kiselejtezi az oda nem való elemeket és a tudás, vagyon, erély révén kiváló egyének pótolják az ekként beállott hiányokat. A kiselejtezendő elemek azonban legjobban képviselik az arisztokratikus öntudatot és degeneráltságuk mellett is alkalmazkodó képességük, megalkuvási készségük kifejlődött. Nagyon könnyen megtörténhetik tehát, hogy éppen őket nem csapja ki az élet árja, amely esetleg összecsap értékesebb egyének feje felett, a Laroche Foucauldok a csatatéren maradnak, a koblenzi tábor pedig átmenti magát a jövőbe. Nagyon nehéz továbbá állást foglalnunk abban a kérdésben is, hogy az eddigi szervezési elvek a mi forradalmi átalakuláson átmenő világunkban mennyiben nyerne a jövőben alkalmazást. Az arisztokrácia lényege — amint láttuk — a közhatalomnak valamely társadalmi osztályhoz vagy élethivatáshoz rögzítése; ezért arisztokratikus például Szovjet-Oroszország és volt arisztokratikus az annyira demokratikusnak kikiáltott régi Athén. Nagyon kérdéses azonban, hogy lehetséges lesz-e a jövőben a közhatalomnak élethivatáshoz vagy társadalmi osztályhoz rögzítése. A fejlődési menet — ha nem tévedünk — az, hogy lehetőleg mindenkinek azonos művelődési és érvényesülési lehetőségeket biztosítsunk, a funkció szerinti elkülönülést az egyén előkészületi éveiben egyénenként végezzük és minden élethivatást, minden társadalmi osztályt a társadalom mai felsőbb rétegeinek életszínvonalához, szokásaihoz és jelenségeihez közelebb hozunk. A föld nemzetei közül ezidőszerint határozottan az Unió áll homloktérben, ahol ezt az irányt már határozottabban látjuk. A vezetők nagy része jelentéktelen ember fia, jelentékeny emberek fiai pedig visszasülyednek a szürke átlagba. Az étkezés és az élet kényelmi berendezései tekintetében éppúgy alig van különbség gazdag és szegény, előkelő és egyszerű munkás között, mint ahogy a modorban és ismeretkörben is dig látunk mennyiségbeli különbségeket, legfeljebb minőségbelieket. Megtörténhetik tehát, hogy az arisztokratikus elv a jövőben igen kevés szerepet fog játszani vagy éppen teljesen eltűnik, hogy helyet adjon más szervezési, vezető-kiválasztási tényezőknek.

Ilyen körülmények között Magyarország részéről legalább is kockázatos lépés lenne, ha az általános irányzattal szembehelyezked-

nek és ezt az elvet — bár megfelelő kiselejtezés és utánpótlás alkalmazásával — minden áron fenntartaná. A kiselejtezésnek és utánpótlásnak talán jogosultsága lett volna az elmúlt évtizedekben, amikor ezt a folyamatot nem tervszerűen irányították, hanem ötletszerűen alkalmazkodtak az eredményekhez. Most valószínűleg ugyanúgy járnánk ezzel, mintha a rádió és repülőgép korában törnénk a fejünket a gyorskocsi-közlekedés javításán.

Ez a megállapításunk természetesen nem jelenti azt, hogy a mai Magyarországon a főnemességgel, mint adott erőtenyezővel ne számoljunk, hogy el ne ismerjük ne csak egyes tagjainak kiválóságát, hanem azokat az értékeket is, amelyeket állandósága, szilárdsága révén a nemzet életében jelent; még kevésbé magyarázható megállapításunk úgy, mintha a főnemesség tagjaitól irigyelnők az élet küzdelmeiben megkülönböztetett állásukat és ne kívánnék azt, hogy minden tényező az erre érdemes főnemeselemek képességeik kifejtésére és a köz szolgálatába állítására alkalmat adjon.

A történelem tanúsága szerint a nemzetek társadalmi élete folytonos változáson megy át: ott, ahol társadalmi osztályok vannak, egyes osztályok megszűnnek, mások átcserelődnek, újak keletkeznek.

Ez a folyamat hazánkban is észlelhető.

A birtokos középosztály, részben önhibájából, felmorzsolódott és megmaradt része a legnagyobb nehézségekkel küzd, helyét kénytelen átadni új rétegnek.

A földeden középosztály feje felett összecsapott az ár, ideig-óráig bizonyos hatalmi berendezések birtoklása révén tartja magát a felszínen.

A nagybirtokosok — akik közül sokan kötött birtok jövedelmét élvezik — ezidő szerint még megállják helyüket.

Kérdés, hogy mit hoz a jövő?

Az európai fejlődés iránya szerint előbb-utóbb rákerül a sor a hitbizományok teljes feloldására és ha hosszú, százados fejlődési vonalat tekintünk át, annak során a földbirtok nivellálódását, a bankvagyonnak néhány kézből sokba átkerülését is meg fogjuk látni. S végső fokon ez a kettő: a föld és a tőke ma az úgynevezett arisztokrácia hatalmának alapja. Ha ez a fejlődés megindul, a túlnyomóan születési arisztokráciához tartozó nagybirtokosoknak ekkor kell majd megmutatniok azt, hogy mennyiben igazoltak a róluk táplált kedvező vélemények és mennyiben tudnak hasonló feltételek mellett a jövőben kétségtelenül emelkedő paraszt, ipari és kispolgári körökkel, meg a megmaradt középosztállyal a nemzeti építés munkájában versenyezni.

WEIS ISTVÁN